

Abstract. The paper is devoted to the study and analysis of the peculiarities of weather forecast texts (synoptic texts) as one of the most common informational messages in English, German, Russian and Ukrainian. The research allows to determine the main features and the functions of the synoptic texts. The research focuses on comparative study of lexical, grammatical and stylistic features in different languages.

Key words: discourse, informational message, weather forecast, metamedia, metatext.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Углова Н. Г. Расчет времени в выпусках новостей и прогноза погоды: URL : <https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/vxyobqv80/direct/72909636>
2. Метеотексти в аспекті дискурсивного аналізу «прогнозу погоди» / Інформаційний центр Манускрипт. URL : <https://studentmanuscript.com.ua/a385629-meteoteksti-aspekti-diskursivnogo.htm>
3. Львова Н. Л., Дехтяренко А. С. Ллокутивний характер лексичних стилістичних засобів у дискурсі прогнозів погоди. *Нова філологія*. 2012. Вип. 54. С. 176–179.

УДК 81'42(112=16)

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ НІМЕЦЬКОЇ ТА СЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Д. П. Ільницький

Анотація. Даний науковий рукопис досліджує лінгвокультурні зв'язки німецької мови із слов'янськими. Для проведення дослідження застосовувалися такі методи і прийоми як: структурний аналіз – із метою встановлення єдності та відмінності німецьких та слов'янських мов, а також зіставний метод, що уможливив висвітлення спільних і відмінних ознак у складі досліджуваних одиниць в обох групах мов. В результаті проведеного дослідження були окреслені теоретичні засади сутності лінгвокультурних зв'язків, як категорії мовознавства. Також були наведені відомості із історії міжмовних контактів німецької та слов'янських мов.

Ключові слова: лінгвокультура, культура, лінгвокультурна компетенція, лінгвокультурні зв'язки.

Вступ

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю системного аналізу лінгвокультурних зв'язків німецької мови зі слов'янськими мовами, зважаючи на той факт, що мова до певної міри визначається культурою, але ступінь впливу культури ще досі не визначений. Твердження, що культура впливає на спосіб використання мови є беззаперечним, адже мова є вербальним її вираженням.

Мета роботи полягає у виявленні лінгвокультурних зв'язків німецької мови із слов'янськими мовами.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- окреслити теоретичні засади сутності лінгвокультурних зв'язків, як категорії мовознавства, а саме:
 - дати змістовне визначення поняття «лінгвокультура»;
 - визначити сутність лінгвокультурної компетенції;
 - дослідити принципи та методи вивчення взаємодії лінгвокультур;
 - навести відомості із історії міжмовних контактів німецької та слов'янських мов.

1. Теоретичні засади сутності лінгвокультурних зв'язків

Поняття «лінгвокультури», будучи відносно новим в науковому дискурсі, має різні тлумачення, обумовлені дослідницькими завданнями. Розглядаючи його з точки зору різних аспектів вивчення культури і мови, цей термін можна визначити, як сукупність масиву інформаційної культури, який отримав об'єктивізацію в мові.

Поняття «лінгвокультури» має надзвичайно широке трактування: у різних джерелах до змісту лінгвокультури включаються образи, прецедентні тексти і імена [1; 2], цінності [3], традиції [4], арсенал мовних засобів і символів [5].

Різномічне осмислення цей термін отримав в роботах В. В. Красних. Лінгвокультура визначається як культура, втілена і закріплена в знаках мови, виявлена мовцю в мові і через мову. Культура слідом за Е. Сепіром розуміється як «відібраний інвентар досвіду», «те, що дане суспільство робить і думає», а мова слідом за А. А. Леонтьєвим – як «єдність спілкування та узагальнення, як система значень, які виступають як в предметній, так і у вербальній формах існування». При цьому кожна система, за словами вченого, спочатку існує окремо, а тому лінгвокультура, що виникає на їх перетині, претендує на статус самостійної системи. В якості змісту лінгвокультури пропонується розглядати образи свідомості, зодягнені в мовні знаки [6, с. 71–72; 7, с. 47–50].

Сучасне суспільство стрімко розвивається. В умовах глобалізації, політичного і економічного співробітництва країн, необхідності взаємодії в умовах діалогу культур, перед суб'єктами вивчення взаємодії лінгвокультур постають нові завдання. Така особа повинна не тільки добре володіти іноземною мовою, а й оперувати знаннями про культуру країни досліджуваної мови. Тому знання мови співрозмовника в даний час – це лише перша умова, необхідна для ефективного спілкування. Для того щоб правильно говорити, розуміти і бути зрозумілим, лінгвістичних знань недостатньо. Успішність і ефективність взаємодії зумовлюється знанням національно-культурної специфіки мовної і немовної поведінки, соціально-культурних норм, домінуючих особливостей комунікації, умінням правильно користуватися досліджуваною мовою відповідно до норм і традицій носіїв цієї мови, володіти комунікативними стратегіями і тактиками, характерними для даної комунікативної культури [8, с. 12].

У процесі безперервного розвитку сучасного суспільства все більше зростає необхідність в спеціалістах і професіоналах, здатних на високому рівні здійснювати міжкультурну комунікацію, в зв'язку з цим необхідно звернути особливу увагу на формування лінгвокультурної компетенції.

В основі процесу формування лінгвокультурної компетенції перебуває вивчення іноземної мови через призму культурологічного знання, проблема вивчення мови залишається вторинною – оволодіння власне мовою є лише «інструментом» для освоєння іншомовної культури.

Лінгвокультурна компетенція являє собою інтегральну властивість особистості, що включає її індивідуальні якості, суб'єктивний і соціальний досвід діяльності, отриманий в процесі набуття культурного досвіду. В основі таких властивостей особистості є знання про культуру, історію, географію країни, втілені в мові, що вивчається. Такого роду інтегральна властивість особистості заснована на системі знань про культурні особливості нації, втілені в мові, які виражаються в теоретико-практичній підготовленості і проявляються в особистісно та соціально-значущій для суб'єкта професійній діяльності.

Важливими для вивчення взаємодії лінгвокультур є такі методи:

1. Описовий.

В даному випадку головною методикою є методика спостереження з інтуїтивним виділенням мовних одиниць і зведенням останніх в сукупності. Результати, отримані цим методом, можуть здатися ненауковими, так як він заснований перш за все на інтуїції і суб'єктивному підході, але зате він дозволяє виявити численні властивості та взаємозв'язки мовних одиниць, що робить цей метод актуальним, а результати можна підтверджувати додатковими методами.

2. Таксономічний.

Основою цього методу є структурні методики виокремлення лінгвістичних одиниць і узагальнення їх в класи, класифікація (встановлення ієрархічних відносин), моделювання та ін. Даний метод дозволяє спиратися на вичленення лінгвокультурних одиниць, їх

вивчення, розподіл, виокремлення в будь-яку групу або тему, тобто систематизовану категорію.

3. Метод компонентного аналізу. Компонентний аналіз лексичних значень – це послідовність процедур, яка, будучи застосованою до слів мови, ставить у відповідність кожному слову певним чином організований набір семантичних компонентів.

При використанні даного методу дається чітке вичерпне тлумачення мовної одиниці, виділяються найважливіші і найбільш вживані значення, одиниці сенсу. Одним з пріоритетних підходів виділення потрібних компонентів значення є метод словникових дефініцій, так як саме в словникових дефініціях укладені ті ознаки, з яких будується значення слова. Тобто вже в наявності є готова інформація про компонентний склад слова, звідки можна вибрати «ключове» значення і експлікувати смисловий зміст слова.

5. Метод дефініційного аналізу. Сутність даного аналізу полягає в лексикографічній інформації про значення досліджуваної мовної одиниці.

2. Історія міжмовних контактів німецької та слов'янських мов

Велике значення для проблеми досліджень в галузі слов'яно-німецьких мовних контактів мають дослідження фінського вченого В. Кіпарського. На підставі своїх досліджень і результатів, отриманих попередниками, він показав тривалість контактів праслов'ян з німецькими племенами. В. Кіпарським були виділені і охарактеризовані кілька шарів загальнослов'янських запозичень з германських мов. Найдавніший період відноситься ще до прагерманського періоду. Наступний етап характеризується лексичними запозиченнями, що відносяться до часу від III ст. до н. е. (тобто після першого пересуви приголосних в німецькій). Виділяється також серія слів, які потрапили в праслов'янську мову з готського; шар, що відображає контакти праслов'ян з носіями західнонімецьких діалектів, і шар, що фіксує балкано-німецькі контакти слов'ян.

Найдавніший період слов'яно-німецької мовної взаємодії, що відносяться до середини I тис. до н. е., був об'єктом монографічного дослідження В. В. Мартинова. Ним були описані лексичні запозичення з прагерманської в праслов'янську і лексеми, що надійшли з праслов'янської в прагерманську.

Контакти слов'ян з древнім німецьким світом виявляються не тільки за лексичними, а й з інших мовних даних. Все це свідчить про те, що на ранньому етапі своєї історії слов'яни проживали по сусідству з німецькими племенами, територія яких знаходилася в Ютландії і суміжних землях материкової Європи від нижнього Рейну до Одру.

В. В. Мартинов на основі дослідження мовних даних виділив і описав 18 лексем, які проникли від праслов'ян до носіїв західнонімецьких діалектів. Вони свідчать про безпосередні і не короточасні контакти слов'ян з племенами англів і саксів до їх міграції в V ст. на Британські острови. Проживання останніх в першій половині I тис. н. е. в Південній Ютландії і Нижньому Приельб'ї не підлягає сумніву. Очевидно, контакти праслов'ян з виділеною з прагерманської західнонімецькою групою племен могли мати місце тільки десь в межиріччі нижніх течій Ельби і Одера. Отже, можна говорити про проживання слов'ян в римський час у Вісло-Одерському межиріччі.

Чи контактували праслов'яни безпосередньо з прагерманцями, є спірним питанням. Щодо періоду взаємодії праслов'ян з прагерманцями В. В. Мартинов дотримувался автохтонної (Вісло-Одерської) гіпотези слов'янської прабатьківщини, датованої V-III ст. до н. е. і локалізує це взаємодією в басейні річки Одер. На противагу цьому, С. Пронк-Тьєтхофф, автохтонну гіпотезу критикує, вважаючи, що раніше епохи міграції слов'яни не могли опинитися в контакті з німцями. Слов'яно-німецькі мовні контакти сходять до часів, коли ні власне слов'янських, ні власне німецьких мовних груп ще не існувало; ці контакти зазвичай не є специфічними тільки для німців і слов'ян і знаходять в собі відповідність щодо інших індоєвропейських мовних галузей. Однозначних свідочств на користь безпосередніх контактів древніх слов'янських і германських племен в століттях, які передували початку нашої ери, немає.

Н. С. Чемоданов, досліджуючи слов'яно-німецькі лексичні контакти, приходять до висновку, що споконвічних слов'яно-німецьких лексичних зв'язків не так вже й багато, причому майже повністю відсутні спеціальні слов'яно-німецькі утворення у виробничій та соціальній термінології. Нешироким є коло і германо-балто-слов'янських лексичних контактів. У той же час великі й досить різноманітні германо-балтійські лексичні паралелі, пов'язані з різними боками трудової діяльності, назвами частин тіла, хвороб, різноманітних явищ природи і т.д.

Якщо прямі зв'язки між древніми германцями і балтійцями виявляються безсумнівними, то, судячи з даних мов, безпосередній контакт германців зі слов'янами був встановлений дуже пізно, можливо, не раніше початку нашого літочислення. Відомо, що в спільнослов'янській мові було багато німецьких запозичень. Однак, ці запозичення відносяться до пізнішої епохи історії загальнослов'янської мови, про що свідчать як фонетичні особливості, так і семантика (терміни пізньої культури) багатьох запозичених слів: наприклад, Bl'udo «блюдо» (з гот. Biuds «стіл»), k'nezь «князь» (др. схід. нім. Kuning, др. півн. Нім. Konunger і т.д.), kotyl' «котел» (з гот. katil (u) s), křst' «хрест», křstiti «хрестити» (др.схід.нім. Christ, Krist, Crist, «Христос»), kupiti «купити» (гот. kaupon «торгувати», др. півн.нім. koufon «купувати»; в німецькому з лат. caupo, cauponis «утримувач заїжджого двору», «шинкар»), penedzь «дрібна монета» (др.схід.нім. pfenning, др.півн. renningr), chleb' «печений хліб» (з нім. * hlaiba-, гот. hleifs, др.схід.нім. hleib) і т.д.

Інакше справа йде з мовними зв'язками між древніми германцями і балтійцями. Ці зв'язки виявляються досить істотними. Н. С. Чемоданов вважає, що німецько-балтійський словник включає значний шар древніх коренів, що відносяться до ранніх етапів германо-балтійської мовної спільності. До цього словника відносяться назви явищ природи, живих істот, частин тіла, знарядь праці і т.д. Німецько-балтійська лексика явно вказує на те, що балтійці здавна мали контакт з німцями, на відміну від слов'ян, в стародавній мові яких германо-слов'янські зв'язки не знайшли ніякого відображення.

Згаданий вище В. В. Мартинов вважає, що загальнослов'янське Tyn' «частокіл», «паркан» не є німецьким запозиченням, а утворене від tyti «жирити», «плотніти», причому початкове значення цього віддієслівного утворення було «густа рослинність», «щільна жива огорожа». З цим значенням слово проникло з праслов'янської до прагерманської тощо.

Таким чином, питання слов'яно-німецьких запозичень залишається невирішеним і викликає суперечки.

Найдавніші історичні відомості про германців є у грецьких і римських письменників, починаючи з VI–V ст. до н.е. Свідчення античних істориків і географів, дані сучасних досліджень дають підставу припускати, що в VI–V ст. до н.е. германські племена займали північну частину низовини між Ельбою і Одером, півострів Ютландію і південну Швецію, переважно ж – оскільки внутрішня частина країни була покрита лісами і болотами – морське узбережжя і долини річок. У нинішній західній, середній і південній Німеччині жили, судячи з даних географічних назв, кельтські племена.

У цю епоху контактів між німцями і слов'янами не було. Контакт цей встановився у результаті просування німецьких племен (готи, бургунди, вандалі та ін.). Згідно зі схемою розселення германців за Ф.Енгельсом, руги зайняли пониззя Одера, готи – пониззя Вісли, Скіри – область, що лежить на південь від готів, бургунди – землі між Одером і Віслою, вандалі – верхів'я Одера, бастарни – верхів'я Вісли. Які племена займали раніше ці землі, нам невідомо. У всякому разі, навряд чи це були слов'яни. Якби це були слов'яни, то контакт між німцями і слов'янами в басейні Одера був би постійним, що безсумнівно позначилося б на мові. Однак мовні дані поки що свідчать проти наявності такого контакту. Слов'яни, як з цього випливає, стикалися з німцями після того, як німецькі племена з'явилися в указаних областях. Отже, можна вважати, що в кінці I тисячоліття до н.е. слов'яни ще не з'являлися, принаймні в помітній кількості, на території між Одером і Віслою. Як відомо, особливу роль в древніх слов'яно-німецьких відносинах зіграли готи. У II ст. н.е. готи починають своє пересування з низин Вісли на південь, а на початку III ст.

вони досягають південноруських степів і поширюються від Дніпра до Дунаю. Безпосереднє зіткнення готів (і інших німецьких племен) з слов'янами-венетами стало неминучим, що і знайшло своє відображення в мові.

Ще на початку розвитку порівняльно-історичного мовознавства Цейсс, Грімм, Шлейхер і деякі інші вчені відзначали особливу близькість між балтійськими і слов'янськими мовами з одного боку, і німецькими – з другого. Дійсно, ці мови об'єднуються деякими особливостями, – правда, далеко не рівноцінними з точки зору встановлення близькості між мовами. Перш за все, звичайно вказують на збіг а і о.

Сам фонетичний процес був загальним для слов'янської, балтійської і німецької мов, але результати цього процесу були різними: в спільнослов'янській мові а і о збіглися в о, а а і о в а, тоді як в германських мовах а і о збіглися в а, а а і о в о, в балтійських мовах а і о дали а (як в німецьких), а а і о збіглися в (як в німецьких) тільки частково (в литовських та латиській мовах є голосний u, висхідний тільки до о, що свідчить про залишки розрізнення споконвічних а і о).

Найбільш достовірним є уявлення, згідно з яким слов'янські, балтійські та германські мови успадкували загальне для них явище від групи близьких діалектів епохи індоєвропейської мовної общинності, однак ця успадкована особливість розвивалася в кожній з мовних груп незалежно один від одного, що підтверджується відмінностями результатів загального фонетичного процесу. Н. Ван-Вейк, навпаки, припускає, що вказане явище сталося пізніше і відноситься до останнього періоду великої слов'янської епохи, не наводячи, втім, будь-яких спеціальних доказів на користь своєї гіпотези. На користь припущення про незалежність розвитку в кожній з мов зазначеного фонетичного процесу, можливо свідчить збіг стародавніх а і о в а в хеттській мові.

Слов'янські, балтійські та германські мови об'єднує наявність в деяких непрямих відмінках іменного відмінювання показника -m-, якому в інших індоєвропейських мовах відповідає показник -bh-. Є й деякі інші фонетичні та морфологічні особливості (втім, неоднакової значимості і різної доказової сили), які дозволяють говорити про відомий контакт між протослов'янськими, протобалтійськими та протогерманськими племенами, про найдавнішу «північно-західну» діалектну зону. На якій території здійснювався цей контакт, навряд чи при теперішньому стані науки можливо встановити. Можна припустити, що носії діалектів, які входили в указану зону, були сусідами під час їх поступового просування на північ і північний захід.

Німецькі запозичення відносяться переважно до сфер політики (цісар, король, князь, витязь, крамола), військової справи (полк, броня, шолом, вал, воєвода – калька з давносхіднонімецької *Heig-zogo*). Запозичений ряд термінів, пов'язаних з торгівлею: назви монет (стлязь, пенязь, цята), мито, дієслово купити, слово худоба (первісне значення «гроші, багатство»). Назви предметів побуту (котел, блюдо, дошка в первісному значенні «стіл», миска), домашніх тварин і рослин (осел, цибуля, персик, редька), які в самих германських мовах в основному латинського походження, говорять про те, що тип культури, званий «провінційно-римським» (саме до такого типу належить празька культура) був сприйнятий слов'янами через німецьке посередництво. Очевидно, через германців слов'яни вперше познайомилися з християнством, звідси такі слова як церква, хрест (ити), піп, поганій «язичник», пост (утримання), милосердний (калька з готської *Armahairts* або давносхіднонімецької *Armherz*) тощо.

Висновки

В дослідженні було наведене змістове визначення поняття «лінгвокультура», а також окреслено сутність лінгвокультурної компетенції. Було визначено, що проблема взаємозв'язку мови і культури давно викликала інтерес вчених. Серед методів вивчення взаємодії лінгвокультур виділено та охарактеризовано такі: описовий метод, метод компонентного аналізу, таксономічний та метод дефініційного аналізу. В статті було розглянуто історію міжмовних контактів німецької та слов'янських мов. Це питання є ще досить погано вивченим і тому дослідження в цій галузі є ще далекими від свого логічного завершення.

Аннотація. Данная научная рукопись исследует лингвокультурные связи немецкого языка со славянскими. Для проведения исследования применялись такие методы и приемы как: структурный анализ – с целью установления единства и различия немецкой и славянской, а также сопоставимый метод, который помог найти общие и отличительные признаки в составе исследуемых единиц в обеих группах языков. В результате проведенного исследования были очерчены теоретические основы сущности лингвокультурным связям, как категории языкознания. Также были приведены сведения по истории межъязыковых контактов немецкой и славянских языков.

Ключевые слова: лингвокультура, культура, лингвокультурная компетенция, лингвокультурные связи.

Abstract. The research examines the linguistic and cultural connections of the German language with the Slavic ones. Following methods and techniques were used in the study: structural analysis – to establish the unity and difference of German and Slavic languages, as well as a comparative method that made it possible to highlight the common and distinctive features of the studied units in both groups of languages. The study outlined the theoretical foundations of the essence of linguistic and cultural relations as a category of linguistics. The research also provides information about the history of relations between German and Slavic languages.

Keywords: linguoculture, culture, linguistic and cultural competence, linguistic and cultural connections.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Юзефович Н. Г. Российская лингвокультура в произведениях Орlando Файджеса. *Политическая лингвистика*. 2011. № 2. С. 244–249.
2. Юзефович Н. Г. Картины мира: лингвокультурологический аспект. *Индустрия перевода*. 2013. № 1. С. 363–368.
3. Латышев Л. К. Отражение ценностей американской лингвокультуры в художественном тексте при переводе на русский язык. *Вестник МГОУ. Серия «Лингвистика»*. 2013. № 2. С. 44–49.
4. Супрун В. И. Донская казачья лингвокультура в произведении Б. П. Екимова. *Известия Волгоградского гос. пед. ун-та*. 2013. № 6 (81). С. 79–85.
5. Пожидаева Е. В. Пути формирования и развития национальной лингвокультуры питания. *Вестник Костромского гос. ун-та им. Н. А. Некрасова*. 2012. Т. 18. № 5. С. 84–87
6. Красных В. В. Культура, культурная память и лингвокультура: их основные функции и роль в культурной идентификации. *Вестник Центра международного образования Московского гос. ун-та. Серия «Филология. Культурология. Педагогика. Методика»*. 2012. № 3. С. 67–74.
7. Красных В. В. Роль языка в свете интегративных исследований. *Человек и язык в коммуникативном пространстве: сб. науч. ст.* 2013. № 4. Т. 4. С. 46–51.
8. Силюян А. А. Лингвокультурный компонент содержания обучения иностранным языкам в школе *Перспективы развития науки в области педагогики и психологии. Сборник научных трудов по итогам международной научно-практической конференции*. № 5. г. Челябинск, НН : ИЦРОН, 2018. 38 с.

УДК 821.161.2-4.09(71)

ЖАНРОВІ ДОМІНАНТИ РОМАНУ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА «СОНЯЧНА МАШИНА»

А. І. Коломієць, В. А. Просалова

Анотація. У статті розглянуто погляди дослідників на жанрову специфіку роману Володимира Винниченка «Сонячна машина», виявлено жанрову домінанту антиутопії, визначено характерні ознаки роману, що підтверджують правомірність висновку про жанрову домінанту антиутопії.

Ключові слова: антиутопія, антиутопічний простір, всесвітня катастрофа, утопія.

Минуле століття нерідко називають століттям антиутопій, адже в цей час жанр антиутопії є одним із найпродуктивніших. Світові війни, розпад імперій, втілення суспільних утопічних моделей, що вилилося в побудову тоталітарних систем, надзвичайні темпи технічного прогресу – все це змусило піддати сумніву безхмарне майбутнє людства та критично переосмислити багатовікову історію моделювання утопій.

Упізнаваність суспільно-історичних прикмет, тісний зв'язок з навколишньою дійсністю і водночас її художнє прогнозування – риси, що роблять антиутопію цікавою для